

Kamran Vəlizadə
Naxçıvan Dövlət Universitetinin müəllimi,
AMEA Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutunun doktorantı
k.velizadeh@yahoo.com

SOSIAL ƏDALƏT VƏ AZADLIQ KATEQORİYALARI SİYASİ AKSİOLOGİYA ASPEKTİNDƏ

Məqalədə sosial ədalət və azadlıq kateqoriyaları siyasi aksioloji aspektdə geniş təhlil edilir. Bu zaman tanınmış alim və tədqiqatçıların fikirlərinə diqqət yetirilir. Bildirilir ki, yeni cəmiyyət quruculuğunda azadlıq, sosial ədalət və mənəvi dəyərlər qarşılıqlı əlaqə təşkil edir. Bu prosesdə azadlığın və ədalətin reallaşması təmin edilir. Siyasi münasibətlərin demokratikləşməsi hamının azad olmasının əsas şərtini reallaşdırır. Məqalədə müasir siyasi fəlsəfə çərçivəsində ədalətin dini, liberal, marksist şərhinə də diqqət yetirilir.

Məqsəd: sosial ədalət və azadlıq kateqoriyalarını siyasi aksiologiya aspektində araşdırmaq

Metodologiya: sistemli təhlil və müqayisəli yanaşma

Tədqiqatın nəticələri: sosial ədalət və azadlığın müasir cəmiyyətin inkişafında rolunun zəruriliyi əsaslandırılıb.

Açar sözlər: sosial ədalət, azadlıq, dəyərlər, cəmiyyət, hüquqi dövlət

Giriş

Transformasiyaya uğramış cəmiyyətlərdə siyasi aksiologiya sahəsində əsas vəzifə hüquqi dövlət və vətəndaş cəmiyyətinə qarşı olan dəyərlərin məhdudlaşdırılmasıdır. Bu funksiyalara aşağıdakıları aid etmək olar: hakimiyyət, vətəndaş cəmiyyəti və müxalifət arasındakı siyasi münasibətlərin tənzimlənməsi; demokratik və vətəndaş siyasi dəyərlərin yayılması; dünya və milli siyasi mədəniyyət nümunələrinin gerçəkləşdirilməsi.

Müstəqillik dövründən, xüsusilə Ulu öndər Heydər Əliyevin hakimiyyətə ikinci dəfə gəlişindən sonra hüquqi dövlət quruculuğu yolu ilə gedən ölkəmizdə siyasi aksioloji prinsiplər reallaşmağa başladı. Ulu öndər Azərbaycanın strateji dövlət quruculuğu yolunu belə müəyyənləşdirirdi: “Azərbaycan Respublikası öz dövlət quruculuğunda, sosial-iqtisadi problemlərin həllində tutduğu strateji yolla gedir. Bizim bu yolumuz Azərbaycanda demokratik, hüquqi, sivilizasiyalı dövlət qurmaqdan, demokratik prinsipləri gündən-günə inkişaf etdirməkdən, dünyanın əldə etdiyi bütün demokratik nailiyyətləri Azərbaycanda yaymaqdan, onlardan bəhrələnməkdən ibarətdir” [12, s.30]. Görkəmli dövlət xadimi hüquqi dövlət quruculuğu prosesində demokratik siyasi aksiologiyadan, milli və beynəlxalq təcrübədən istifadə etməyi tövsiyə edirdi. Hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət quran Azərbaycan Respublikası bu prosesi gerçəkləşdirmək üçün siyasi-hüquqi normativ bazanın yaradılmasına, demokratik siyasi aksioloji prinsipləri reallaşdırmağa başladı. Ölkəmizdə demokratiyanın siyasi aksioloji mövqeyinə gəldikdə burada həqiqi xalq hakimiyyətinin bərqərar olmasını, siyasi dəyərlərə, institutlara, münasibətlərə, ideyalara, ənənəvi Qərb, klassik liberalizm və milli xüsusiyyətlərə əsaslanan cəmiyyətin siyasi özünü təşkilinin həyata keçirilməsini xüsusi qeyd etmək lazımdır. Hüquqi dövlətin yaranması vətəndaşların azadlığının ictimai-siyasi həyatda reallaşması, hamının qanun qarşısında bərabərliyinin təmin olunması, siyasi aksioloji prinsiplər, liberal

dəyərlərin həyata keçməsi ilə özünü göstərdi. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Türkiyə jurnalistlərinə verdiyi müsahibədə siyasi aksiologiyaya əsaslanan hüquqi dövlət quruculuğu yolu ilə gedən ölkəmizdə siyasi dəyərlərin rolunu yüksək qiymətləndirir: “Azərbaycanda qanunun aliliyi başlıca şərtidir. Biz hüquqi dövlət qururuq və qanun hamı üçün qanun olmalıdır. İstər o, adi vətəndaş olsun, nazir olsun. Yaxud da siyasətçi olsun. Ona görə bütün bu məsələlərə həmin prizmadan yanaşmaq lazımdır. Gələcəkdə də əgər kimsə Azərbaycanda qanuna zidd hərəkətlər edərsə, şübhəsiz ki, bunun da qarşısı alınacaqdır. Qanun hamı üçün eyni olmalıdır”[2, s.85]. Bununla da Azərbaycanda hüquqi dövlət quruculuğu prosesində siyasi dəyərlərin, hüquqi, konstitusiyaya dəyərlərinin mühüm əhəmiyyət kəsb etdiyi diqqətə çatdırılır.

Azərbaycan dövlətinin əsas məqsədi öz vətəndaşlarının ali siyasi dəyərlərini-hüquq və azadlıqlarını qorumaqdır. Ölkədə dinindən, dilindən, milliyyətindən, siyasi əqidəsindən asılı olmayaraq bütün vətəndaşların həyatları, sağlamlıqları, ictimai və ekoloji təhlükəsizlikləri, asayışları müdafiə olunur. Ümumbəşəri və milli siyasi aksioloji prinsiplər Azərbaycan hüquqi dövlətində vəhdət təşkil edir.

Sosial ədalət siyasi aksiologiyanın baza dəyərlərindən biri kimi

Əsas ümumbəşəri siyasi aksioloji prinsiplərin aşağıdakılardan ibarət olduğu göstərilir: “Cəmiyyətin demokratik təşkili; iqtisadi, siyasi və ideoloji pluralizmə əsaslanan sosial hüquqi dövlət; hüquq və hüquqi dövlətin dəyərləri; şəxsiyyətin və kollektivin hüquqları, azadlıqları və vəzifələri; hüquq bərabərliyi prinsipləri; dövlət və cəmiyyətin qarşılıqlı məsuliyyəti, xüsusi mülkiyyətə və sahibkarlıq fəaliyyətinə əsaslanan cəmiyyətdə sosial funksiya yerinə yetirən sosial yönümlü iqtisadiyyat; cəmiyyətin bütün üzvlərinin və hər bir insanın fəallığını artıran yarış-müsabiqəlilik (rəqabət, ideologiyaların yarışı və s.), ümumxalq məqsədinə nail olmaq üçün əhalinin müxtəlif təbəqələrinin sosial məsuliyyəti və sosial həmrəyliyi və s.” [3, c.16]. Bununla da müəllif xüsusi aktualıq tələb edən ümumbəşəri siyasi aksioloji prinsiplərin bəşəriyyətin ictimai həyatında və hüquqi dövlət quruculuğu prosesində oynadığı mühüm roldan bəhs edir. Bu prinsiplər bütün bəşəriyyət üçün ona görə əhəmiyyətlidir ki, ümumi maraqları ifadə edir, milli, siyasi, dini mənsubiyyətindən asılı olmayaraq bütün insanları birləşdirir.

Hüquqi dövlətin başlıca vəzifələrindən birini vətəndaşların hüquq və azadlıqlarını qorumaq, onların daim artırılması qayğısına qalmaq təşkil edir. Burada qanunun aliliyi prinsipinin əsas götürülməsi, vətəndaşların azadlıqlarına dövlət orqanları və ya digər şəxslər tərəfindən yaradıla biləcək maneələrin qarşısını alır. Demokratik hüquqi dövlət, avtoritar-bürokratik rejimin tam əksinə olaraq, xalqın öz sosial quruluşunu azad surətdə seçməsinə təmin edir. Belə cəmiyyətdə xalqın öz iradəsini azad surətdə elan etməsi dövlətin əsas mənbəyi rolunu oynayır. Hüquqi dövlətin azadlıq üçün yaratdığı ən böyük imkanlardan biri, burada hər kəsin azadlığının, hamının azad olmasının əsas şərti olması prinsipinin reallaşdırılmasıdır.[4, s.169]

Siyasi aksiologiyanın baza dəyərlərindən biri kimi sosial ədalət ümumi qaydalara, normalara uyğun gələn siyasi-fəlsəfi kateqoriyadır. Maraqların ədalətli, ağıllı bərqərar olması onların ahəngdar qorunub saxlanması sosial dəyər deməkdir.

Müasir siyasi fəlsəfə çərçivəsində ədalətin dini, liberal, marksist, kommunitarist, feminist anlaşılmasına təsadüf etmək olar. Ədalətin liberal şərhinin əsasında bütün insanların bərabərliyi anlamı durur. İnsanların hüquqi və siyasi bərabərliyini isə güclü hüquqi dövlət təmin edir, ona isə demokratik vətəndaş cəmiyyəti nəzarət edir. Sosial ədalət fəlsəfi fikrin, cərəyanların və konsepsiyaların mühüm problemlərindən biridir. “Sosial ədalət ideyasının yaşının son dərəcə qədim olmasına baxmayaraq o, öz qlobal əhəmiyyətini bu gün də itirməmişdir. Sosial ədalət problemi indi də sosial həyatın əksər ziddiyyətli və mürəkkəb məqamlarının həllində öz

saxlamaqdadır. Sosial həyatın elə bir sferası yoxdur ki, orada sosial ədalət tələbi meydana çıxmasın. Cəmiyyət tərəqqi etdikcə, yeni-yeni ictimai münasibətlərin formalaşması insanların qarşılıqlı əlaqələrində ədalət prinsiplərinə əməl olunmasının yeni formaları təzahür edir” [5, s.6-7]. Bir sözlə, ədalətlik cəmiyyətin və hüquqi dövlətin hüdudlarında çıxış edən mənəvi tələb və prinsipdir. Ədalət şəxsiyyətlərarası, cəmiyyət-dövlətarası qarşılıqlı münasibətlərdə təzahür edən mənəvi-əxlaqi keyfiyyətin göstərici kimi çıxış edir.

Ədalət anlayışına Şərqdə və Qərbdə fərqli yanaşmalar mövcuddur. Qərb fəlsəfəsində həqiqət və ədalət kateqoriyaları doğruculuq fenomenində birləşir. Bəzən ədalət düzgünlüklə eyniləşdirilir. Düzgün yaşamaq, deməli, ədalətli yaşamaqdır. Qərb tədqiqatçılarının fikrincə, ədalətlik xristian qanununa, ilahi qanuna uyğunluq kimi səciyyəli həqiqətə, düzgünlüyə, ədalətliyə cəhd İlahi dövlət ideyasında təcəssüm olunan xeyirxahlıq, məhəbbət və gözəlliklə qovuşur, ali transsendent xristian əxlaqının əsasına çevrilir.

Şərq mədəniyyətində ədalət insan, cəmiyyət və dövlətin qarşılıqlı münasibətlərinin tənzimləyicisi olan nizamlığın aprior prinsipi hesab olunur. “Ədalət fenomeni əsasən iki qarşılıqlı əlaqədə olan modullarda özünü göstərir: bir tərəfdən o, obyektiv aləmə, cəmiyyətə immanent olaraq mənsubdur, insanın mənası ilə açılır, bununla da ədalətin etik modusu üzrə çıxır. Digər tərəfdən o, bir çox tranident əsasa malikdir ki, o, ontoloji ədalət modusunu səciyyələndirir” [6]. Bir sözlə, etik ədalət modusu dəyər əsasında qiymətləndirməni tələb edir və ədalətlik özü isə ümumbəşəri dəyər olur.

Məlum olduğu kimi, potsovet ölkələrində, o cümlədən Azərbaycanda Qərbdən gələn bazar iqtisadiyyatı demokratik hüquqi dövlət vətəndaş cəmiyyətinin sivilizasiyalı təsiri və nəzarəti altında təşəkkül tapmışdır. İndi “Qərbin demokratik sosial dövlət və vətəndaş cəmiyyəti konsepsiyasında əksini tapan dövlətlə cəmiyyətin qarşılıqlı münasibətlərinin ümumi formulu spesifik şəkil almışdır” [7, c. 431]. Spesifik növ dedikdə, intellektual-rasional autistiklik, sinfi kompromis, konsepsus, sosial ədalətin bütün sahələrdə bərqərar olması nəzərdə tutulur. Hüquqi dövlət və vətəndaş cəmiyyəti sosial ədalət prinsiplərinin reallığı, yeni ictimai müqavilə əsasında fəaliyyət göstərir. Eyni zamanda bazar hüquqi dövlətin inhisarlığı və kriminaldan qoruduğu sosial innovasiyalar təsisatına çevrilir. Haqq, ədalət hüquqa hörməti ifadə edir. Hüquqi dövlətdə ədalətlik inam, əxlaq, qanun vəhdət təşkil edir. “Haqqa, ədalətə dəvət başqalarının hüquqlarına hörmət etməyə çağırış deməkdir. Haqqa, ədalətə qaillik haqqsevərlikdən, ədalət daşıyıcılıqdan, əxlaqdan, mənəviyyatdan doğur. Hüquqa hörmət isə ona əməl etməkdən irəli gəlir... Haqqa, ədalətə inam cəmiyyətin, bütün tərəqqipərvər insanlığın nəsihəti, tövsiyəsidir. Hüquqa inam isə mütləq tələbdir. Bu tələbin arxasında məcburiyyət dayanır. Əgər haqq, ədalət əxlaqi sərəvətlərə söykənsə, hüquq bünövrəsi əxlaqi dəyərlər üzərində qurulan sanksiyalara arxalanır” [5, c.350]. Şübhəsiz ki, burada söhbət hüquqi dövlətdə qanunların aliliyinə riayət etməklə haqq ədalətin bərqərar olmasının mümkünlüyündən, ədalətli hüququn və qanunların reallaşmasından gedir.

Ədalət anlayışı son dərəcə geniş məzmunla malikdir. O, insan fəaliyyətinin bütün sahələrini əhatə edir. Bu anlayışda cəmiyyət ilə onu təşkil edən qurumlar arasında, sosial birliklərin öz aralarında, bütövlükdə cəmiyyət və hər bir şəxs, eləcə də ayrı-ayrı insanlar arasında münasibətlər sistemi özünün spesifik inikasını tapır. Hər bir cəmiyyətdə insanların fəaliyyəti, onun nəticələrinin mübadiləsi üsulları, maddi və mənəvi nemətlərin bölgüsü prinsipləri, onun sosial ədalətlik dərəcəsini müəyyən edən başlıca meyarlardır. Bu prinsipdə həm də bəşəriyyətin inkişafı prosesində qazanılmış ümumi uğurların dəyərlər baxımından qiymətləndirilməsi ifadə olunur. Eynilə də insan tərəfindən həyata keçirilməsi vacib olan ilə arzu olunan haqqında təsəvvürlər sosial ədalətdən ayrılmazdır. Bu mənada elmi ədəbiyyatda irəli sürülən aşağıdakı fikir doğru səslənir: Sosial ədalət anlayışı insanlar arasında münasibətlərin bütün en kəsiyini əhatə edir. Buraya məhsul bölgüsü, sosial təminatlar, təhsil və

mədəniyyət məsələləri və sair daxildir. Beləliklə ədalət iqtisadi, siyasi, sosial, hüquqi, milli və sair münasibətlərdə düzgünlüyü ifadə edir.

Hər bir insan öz gündəlik həyatında, davranışında, fəaliyyət istiqaməti seçimində ədalətə bu və ya digər dərəcədə yerinə yetirməyə çalışır. Təsadüfi deyildir ki, bəzi müəlliflər sosial ədalətə cəmiyyətdə ailə, peşə, sosial və vətəndaş birlikləri arasında, onların həyatı maraqlarını ifadə edən universal məsələlər üzrə optimal müvazinətin yaradılması kimi yanaşırlar [8, c. 239]. Göründüyü kimi, ədalətin geniş məzmunlu anlamı sosial fəlsəfədə əsas yer tutur. Bununla yanaşı bəzən həmin anlayışı yalnız mənəvi kateqoriya hesab edən baxışlara da rast gəlinir. Məsələn, rus alimi İ.M.Nevleva yazır: “Ədalət insan hüququ haqqında tarixən dəyişilən təsəvvürlərlə bağlı olan mənəvi-əxlaqi kateqoriyadır” [9, c.362]. Digər bir nöqtəyi-nəzər də təxminən buna yaxın olub, ədalət anlayışını qiymətləndirici, aksioloji səpki ilə məhdudlaşdırır [10, c. 20]. Bu qəbildən olan baxışlarla razılaşımaq çətindir, çünki onlar ədaləti məhdud çərçivədə, təkcə hüquqi və etik qiymətləndirmə meyarı kimi götürür. Belə yanaşdıqda, ədalət anlayışının sosial-fəlsəfi məzmununu tam dolğunluğu ilə açılmaz. Əlbəttə, göstərilən tərəflər ədalət anlayışının məzmununda çox mühüm yer tutur. Bununla belə, sonuncunu təkcə qeyd olunan cəhətlərə münqar etmək yol verilməzdir. Çünki onlarda sosial ədalət, yalnız mənəvi ideoloji xarakterli fenomen kimi qələmə verilir. Belə olduqda, ədalət anlayışının iqtisadi və sözün əsl mənasında götürülən sosial tərəflərinə məhəl qoyulmur. Halbuki, sosial ədalətsizliyin dərin kökləri (deməli, həm də sosial ədalətin qorunmasının) hər şeydən əvvəl cəmiyyətdəki maddi nemətlərin bölgüsü sahəsində və sosial münasibətlərin müxtəlif tərəflərində özünü göstərir. Bu onunla şərtlənir ki, bölgü prinsipi insanların həyatı maraqları ilə bilavasitə bağlı olduğundan, burada təzahür edən ədalətsizliyə onlar çox həssas reaksiya verirlər. Eynilə də sosial münasibətlərdə ədalət prinsipinə əməl olunması zəruridir. Burada söhbət insanların və birliklərin real sosial vəziyyəti ilə onların cəmiyyətdə obyektiv rolunun mütəbiiyyətinin təmin edilməsindən gedir. Deyilənlər sübut edir ki, sosial ədalət anlayışının məzmununu cəmiyyətin təkcə bu və ya digər sahəsinə aid olan meyarlar ilə müəyyənləşdirilmir. Əslində, o, cəmiyyətin bütün sferalarını, insan fəaliyyətinin bütün sahələrini əhatə edən kompleks xarakterə malikdir. Beləliklə də mövcud ictimai quruluşun ümumi inteqrativ səciyyəsi kimi çıxış edir. Sosial ədalət, insanların qarşılıqlı təsiri və fəaliyyətini, onun nəticələrinin düzgün bölüşdürülməsini və mübadilə olunmasını tənzim edən çox mühüm mexanizm rolunu oynayır.

Azərbaycanda siyasi demokratiya və hüquqi dövlət demokratik sosial konservatizm dəyərlərə nizam və qaydalar sistemində ədalətliliyə əsaslanır. Sosial ədalət cəmiyyətin mülki, demokratik institutlarından daha çox güclü dövlətin atributu olur. Rusiyalı tədqiqatçı Q.Y.Kanarş praqmatizmin-konseptual praktikliyin Şərq və Qərb xalqlarına bir-birilərinə yaxınlaşdırdığını, səmərəli modernləşməyə şərait yarandığını qeyd edərək yazır: “Bu gün Şərq və Qərbin üstünlük təşkil etdiyi dünya sivilizasiyasının bir hissəsi kimi biz onların nailiyyətlərini əxz edərək özümüdə müasir sosial həyat formaları yaratmalıyıq”[11, c.166]. Şübhəsiz ki, burada sivilizasiyanın tərkib hissəsi olan siyasi demokratiyaya kapitalist-bazar iqtisadiyyatına, ictimai-sosial ədalətə əsaslanan hüquqi dövlət quruculuğuna işarə edilir.

Q.Kanarş diqqəti cəlb edən fəlsəfi konsepsiyalardan biri kimi “mədəniyyətlərarası ədalətlilik” konsepsiyasının Rusiyalı tədqiqatçılar tərəfindən işlənilib hazırlandığını qeyd edir. Məsələn, rus alimi A.V.Prokofyev mədəniyyətlərarası ədalətlilik konsepsiyasını əsaslandıraraq, bir-birinə əks duran nəzəri modelləri göstərir: “1. Müxtəlif mədəniyyətlər və əxlaqi dəyərlərlə bağlı plüralizm arası ideya; 2. Fərdi identikliyin qorunub saxlanması üçün mədəni kontekstliyin zəruriliyi ideyası; 3. Vətəndaşın bərabər sosial statusunun təmin olunması üçün mədəni etirafın zəruriliyi ideyası; 4. Demokratik siyasi birliyin stabilliyi və vəhdətinin qorunması üçün mədəni qəbul edilmənin zəruriliyi ideyası”[12, c. 223]. A.V.Prokofyev göstərir ki, mədəniyyətlərarası ədalət nəzəriyyəsinə hər bir yanaşma dəyərlərin fəlsəfi arqumentləri sistemi ilə işləyir.

Nəticədə Qərbin ədalətlik diskurusunun spesifik fraqmentivliyini aradan qaldıran realist integrativ nəzəri model yaranır.

Ədalətli siyasi qayda modeli ümumi rifaha xidmət ideyalarına əsaslanaraq müasir dövrün hüquqi dövlət konsepsiyasında transformasiyaya məruz qalır. Həmin hüquqi dövlətin əsasında isə fərdlərin əxlaqi və qanuni bərabərlik prinsipləri durur.

Sosial ədalətin klassik konsepsiyası ilə yanaşı, etnomədəni, integrativ nəzəri ədalət modelləri ciddi sosial qaydaların, qanunçuluğun bərqərar olduğu hüquqi dövlətin əsas amilləri kimi Azərbaycan cəmiyyətinin siyasi modernləşməsində mühüm rol oynayır.

Siyasi aksiologiyada azadlığın qiymətləndirilməsi

Siyasi aksiologiyanın tərkib hissələrindən biri olan azadlıq fenomeni özünün sosiomədəni təbiətilə fərqlənir. Azərbaycan tədqiqatçısı Q.Allahverdiyev azadlığın sosial-fəlsəfi təhlili zərurətini müasir dövrdə dəyərlərin yenidən mənalandırılmasının universal prosesinin tələblərilə əlaqələndirir: “Söhbət ümumbəşəri dəyər kimi çox mühüm və daim artmaqda olan azadlığın yeni tərzdə qiymətləndirilməsindən gedir. Burada aşağıdakı məqam xüsusilə nəzərə alınmalıdır: demokratiya, humanizm, ədalət və s. kimi universal prinsiplərin yenidən mənalandırma obyektinə çevrilməsi, eyni zamanda azadlıq problematikası baxımından yeni maraq kəsb edir, çünki sonuncunun tam dolğunluğu ilə özünün reallaşdırması, yalnız yuxarıda qeyd olunan dəyərlər ilə ayrılmaz qarşılıqlı təsirdə mümkün ola bilər. Nəhayət, azadlığın yenilənmiş, müasir reallıqları dərinlən və hərtərəfli nəzərə alan elmi konsepsiyasının işlənilib hazırlanmasına yönələn fəlsəfi tədqiqatlar aparmaq vacibdir. Çünki onların işləyib hazırladığı praktiki tövsiyələr insanların azad seçimi və fəaliyyəti potensialının dolğun reallaşmasını təmin edən şəraitin yaradılması prosesinin səmərəliliyinə köməklik göstərə bilər” [4, s.7]. Bununla da azadlığın siyasi aksioloji fenomen kimi ümumbəşəri dəyərlər sistemində mühüm yer tutduğu diqqətə çatdırılır.

Ulu öndər Heydər Əliyev ölkəmizdə yürüdülmən daxili siyasətdən bəhs edərək deyirdi: “Daxili siyasət Azərbaycanda demokratik, hüquqi dövlət qurmaq, bazar iqtisadiyyatı yaratmaq və iqtisadi islahatlar aparmaqdan, Azərbaycanın hər bir vətəndaşına azad, sərbəst yaşamaq, hüquqlarının qorunmasını təmin etmək və öz rifahı halını yaxşılaşdırmaq imkanları yaratmaqdan ibarətdir”. Burada ədalətli, azad, demokratik hüquqi dövlətin zəruriliyi önə çəkilir. Azərbaycanın strateji məqsədlərinin hüquqi dövlət və vətəndaş cəmiyyəti quruculuğunun reallaşması azadlığın həyata keçirilməsilə müşayiət olunur. Bu zaman azadlıq demokratiya, humanizm, ədalət kimi ümumbəşəri dəyərlərlə vəhdət təşkil edir. Məhz bu dəyərlərin reallaşması əsasında hüquqi dövlət və vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu uğurla inkişaf edir.

Müəyyən obyektə və subyektə malik olan azadlıq təzahürünə görə təbii və sosial növlərə bölünür, özününəzarət və özünütənzimləmə xüsusiyyətlərilə fərqlənir. Bundan başqa azadlığın pozitiv və neqativ, daxili və xarici növləri də vardır. İradə, düşüncə, fikir, seçim azadlığı da mövcuddur. Ümumən azadlıq idealının gerçəkləşməsi demokratiyanın genişlənməsində, hüquqi dövlət quruculuğunda misilsiz əhəmiyyət kəsb edir.

Azadlıq hüquqi dövlətin yuridik, mənəvi-əxlaqi və təşkilati sosial normaları ilə qarşılıqlı əlaqədədir. Burada siyasi, hüquqi, iqtisadi, mənəvi-əxlaqi sosial normaların azadlığa təsiri, hüquqi dövlətin tətbiq etdiyi qanunların və normaların azadlığın reallaşmasında oynadığı mühüm rol diqqəti xüsusi olaraq cəlb edir. Demokratik cəmiyyəti anarxiyadan qoruyan başlıca amil azadlığın məsuliyyətlə vəhdət təşkil etməsidir. Demokratiyanın mənimsənilməsi, hüquqi dövlət quruculuğunun inkişafı bu vəhdəti daha da möhkəmləndirir. Azadlığın bütün növləri məsuliyyətin müxtəlif formaları-hüquqi, siyasi, mənəvi-mədəni məsuliyyətlə sıx şəkildə əlaqəlidir. Azadlığın sosial-fəlsəfi aspektdən geniş və hərtərəfli tədqiqatçılarından olan Q.Allahverdiyev göstərir ki, demokratik cəmiyyət və hüquqi dövlət “çoxsaylı azadlıq və

məsuliyyət formalarının bir-birilə əlaqəli rəngarəng mexanizmlər şəbəkəsi kimi çıxış edir. Bu sistemdə hər bir yarımsistemin (azadlıq və məsuliyyətin müvafiq növünü əhatə edən formaların) özünəməxsus yeri və rolu olsa da, onların praktiki yerinə yetirilməsində hər bir forma digərləri ilə ayrılmaz əlaqədədir” [4, s. 82]. Bu fikirdən aydın olur ki, demokratik cəmiyyətdə və hüquqi dövlətdə mövcud olan siyasi hüquqi, iqtisadi, sosial və mənəvi azadlıqlar fərdin, sosial qrupun, bütövlükdə millətin müvafiq məsuliyyət formalarına əsaslanır.

Hüquqi dövlət quruculuğunda azadlıqla mənəvi dəyərlər də qarşılıqlı əlaqə təşkil edir. Hüquqi dövlət quruculuğu prosesində azadlığın reallaşması təmin edilir. “Siyasi münasibətlərin demokratikləşməsi, hamının azad olmasının əsas şərti olması prinsipinin reallaşdırılmasıdır” [4, s.169]. Şübhəsiz aydın olur ki, hüquqi dövlət azadlığın bütün növlərinin məcmu şəkildə tam həyata keçirilməsini təmin edən demokratik təsisatdır.

Hüquqi dövlətin əsasını təşkil edən azadlıq, sosial ədalət və bərabərlik bir-birilə vəhdət təşkil edən siyasi aksioloji kateqoriyalardır. Azərbaycanda hüquqi dövlət quruculuğu yolunda əldə edilmiş nailiyyətlər azadlıq, bərabərlik və ədalət ideallarının gerçəkləşməsilə müşayiət olunur. Azadlıqlardan geniş bəhrələnmək, bərabərlik və ədalət prinsiplərinin pozulmaması hüquqi dövlətin əsas strateji məqsədlərindən biridir. Hüquqi dövlətdə mənəvi idealın reallaşması üçün azadlığın təmin olunması əsas rol oynayır. Mənəvi ideal və azadlıq bir-birlərinə qarşılıqlı təsir edən fenomenlərdir.

Azərbaycanın qədim dövlətçiliyindən bugünkü müstəqil, milli demokratik hüquqi dövlətə aksioloji dəyərlər irsən keçərək onlardan bəziləri (əbədi, meqatarixi, dövrü, universal, milli dəyərlər) ali dəyər əhəmiyyəti kəsb etmişdir.

Azərbaycan Respublikasının yaradılmasında dünyanın demokratik dövlətlərinin təcrübəsindən, qabaqcıl siyasi aksioloji prinsiplərdən istifadə edilməsinə də xüsusi əhəmiyyət verilir. Ulu öndər Heydər Əliyev göstərirdi ki, biz demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət qurmaq üçün inkişaf etmiş Qərb ölkələrinin dövlət quruculuğu, demokratik prinsiplərinin bərqərar olması sahəsində əldə etdiyi nailiyyətlərindən istifadə edirik və edəcəyik [1, s. 409]. Ona görə də Azərbaycanda milli və ümumbəşəri siyasi aksioloji prinsiplərin əhəmiyyəti və zərurəti mühüm rol oynayır, xalqın nəzarəti hüquqi dövlətin yaranmasına və siyasi aksioloji prinsiplərin reallaşmasına, hüquqi, iqtisadi, siyasi və sosial stabilliyin, sülhün, əmin-amanlığın və təhlükəsizliyin təmin edilməsinə təsir edir. Hüquqi dövlətin əsas siyasi aksioloji əlamətlərindən biri insan varlığının, onun ləyaqətli həyat keyfiyyətinin təmin edilməsi, demokratik siyasi institutların ayrılmaz tərkib hissəsi olan hüquq sistemidir.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT

1. Əliyev, H.Ə. Müstəqilliyimiz əbədidir. 32-ci kitab/ H.Ə.Əliyev.-Bakı:Azərneşr, -2010. - 608 s.
2. Əliyev, İ.H. Azərbaycanda qanunun aliliyi başlıca şərtidir// - Bakı:Dirçəliş-XXI əsr, -2005, Xüsusi buraxılış. -s.85-89.
3. Хабриева, Т.Я. Теория современного основного закона и Российская Конституция// - Москва: Журнал российского право, -2008. № 5,- с.15-23.
4. Allahverdiyev, Q. Azadlıq (sosial-fəlsəfi təhlil)/Q.Allahverdiyev. - Bakı: Adiloğlu, -2009. -262 s.
5. Quliyev, A. Azərbaycanın ictimai-siyasi fikrində sosial ədalət ideyası/A.Quliyev.- Bakı: Səda, -2008. -352 s.
6. Ходыкин, А. В. Философский анализ феномена справедливости// Научно-методический электронный журнал «Концепт»: [Электронный ресурс]/ Москва, -2017, с.130–134, URL:<http://e-concept.ru/2017/570028>
7. Федотова, В.Г. Хорошее общество/В.Г. Федотова. - Москва: Прогресс-Традиция, -2005, с.431
8. Скворцов, Л.В. Культура самосознания: Человек в поисках истины своего бытия/ Л.В.Скворцов. - Москва: Политиздат, -1989. -358 с.

9. Невлева, И.М. Философия/ И.М.Невлева. - Москва: Русская Деловая литература, -1999. - 447 с.
10. Патрушев, С.В. Дуализм массового сознание и типология массовой политики/ С.В.Патрушев, Л.Е.Филиппова// - Москва: Politikalscience (RU), 2017, №1, с.13-26
11. Канарш, Г.Ю. Социальная справедливость: философские концепции и Российская ситуация/Г.Ю.Канарш. - Москва: Издательство Московского Гуманитарного Университета, -2011. -с. 236
12. Прокофьев, А.В. Справедливость и ответственность: социально-этические проблемы в философии морали/А.В.Прокофьев.-Тула: Издательство Тульского Государственного Педагогического Университета им. Л.Н.Толстого, -2006. -223 с.

Камран Велизаде

КАТЕГОРИИ СОЦИАЛЬНОЙ СПРАВЕДЛИВОСТИ И СВОБОДЫ С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ ПОЛИТИЧЕСКОЙ АКСИОЛОГИИ

Резюме

В статье анализируются категории социальной справедливости и свободы с политической аксиологической точки зрения. При этом обращают внимание на мнения известных ученых и исследователей. Говорят, что свобода, социальная справедливость и моральные ценности переплетаются в построении нового общества. В этом процессе обеспечивается свобода и справедливость. Демократизация политических отношений выполняет основное условие свободы для всех. В статье также делается акцент на религиозном, либеральном, марксистском толковании справедливости в контексте современной политической философии.

Цель: изучить категории социальной справедливости и свободы с точки зрения политической аксиологии.

Методология: системный анализ и сравнительный подход.

Результат: Обоснована роль социальной справедливости и свободы в развитии современного общества.

Ключевые слова: социальная справедливость, свобода, ценности, общество, верховенство закона

Kamran Valizadeh

CATEGORIES OF SOCIAL JUSTICE AND FREEDOM IN TERMS OF POLITICAL AXIOLOGY

Summary

The article analyzes the categories of social justice and freedom from a political axiological point of view. In this case, attention is paid to the views of well-known scientists and researchers. It is said that freedom, social justice and moral values are intertwined in building a new society. In this process, freedom and justice are ensured. The democratization of political relations fulfills the basic condition for the freedom of all. The article also focuses on the religious, liberal, Marxist interpretation of justice in the context of modern political philosophy.

Purpose: to study the categories of social justice and freedom in terms of political axiology

Methodology: systematic analysis and comparative approach

Findings: The role of social justice and freedom in the development of modern society is justified.

Keywords: social justice, freedom, values, society, rule of law

Qəbil edilib: 05.03.2021